

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNDE UYGULANAN YARGILAMA USULÜNÜN GENEL YARGILAMA USULÜNDEN FARKLARI

Tuğrul KATOĞLU*

Bu çalışmanın konusu, başlığından da anlaşılacağı gibi, sınırlanmış bir alan bakımından, biri özel biri genel olmak üzere iki kanun metni arasındaki farkların tespiti çabasıdır.

2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 29. maddesi, "Bu kanunda gösterilen özel hükümler saklı kalmak şartıyla, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçların soruşturma ve kovuşturmalarında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır" hükmünü içermektedir.

Aşağıda, dar anlamda ceza yargılama şemasından ayrılmamaya çalışarak, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde uygulanan yargılama usulünün genel yargılama usulünden farkları incelenmiştir.

Giriş bölümü özellikle geniş tutularak, Devlet Güvenlik Mahkemeleri sisteminin niteliği üzerinde yoğunlaşan tartışmalar ve yasalaştırma çabalarına yer verilmiştir.

1. Genel Olarak

Anayasanın 143. maddesi hükmü uyarınca 16.6.1983 tarih ve 2845 sayılı yasa ile kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli" mahkemelerdir.

Söz konusu mahkemeler, anılan nitelikteki suçlara ilişkin davalara bakmak üzere Ankara, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya ve Malatya il

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi.

merkezlerinde ve bu illerin adlarıyla anılacak biçimde kurulmuşlardır (2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 1).

Görevleri, 2845 sayılı yasanın 9. maddesinde yeralan suçları kapsamaktadır. 1992 yılında, 3842 sayılı yasa ile gerçekleştirilen değişiklikten önce benimsemiş olduğu "mutlak-nisbi görev ayırımı" ortadan kalkmıştır¹. Yasanın, değişiklik öncesi 9. maddesi öncelikle DGM'lerinin mutlak görevli olduğu, ardından da "ilke olarak" DGM'lerinin görevli olmamakla birlikte devletin güvenliğine yönelmeleri durumunda, bu mahkemelerin görevine giren² suçlar sayılmaktaydı³. Bu ayırım 3842 sayılı yasa ile yürürlükten kalkmış bulunmaktadır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) uygulaması bakımından Devlet Güvenlik Mahkemeleri, ağır ceza mahkemesi derecesindedir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakkında CMUK'nun 262. maddesi uygulanmaz (2845 sayılı yasa m. 18). Hatırlanacağı üzere CMUK m. 262, duruşmada anlaşılan vasıf ve mahiyetini ileri sürerek davanın görülmesi konusunda yüksek görevli mahkemenin yetkisizlik kararı veremeyeceğine, anılan kararın duruşma açılmadan önce verilebileceğine ilişkindir. Söz konusu düzenleme Devlet Güvenlik Mahkemeleri bakımından uygulanmayacaktır. Bu durum genel yargılama usulünden ayrılan bir noktadır. Devlet Güvenlik Mahkemesi vereceği görevsizlik kararının ardından sulh ya da asliye ceza mahkemelerinden hangisi görevli ise dosyayı oraya gönderecektir.

Anayasa m. 143 uyarınca, "Devlet Güvenlik mahkemesinde bir Başkan iki asıl ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur.

Başkan, bir asıl ve bir yedek üye, birinci sınıfa ayrılmış hakim ve Cumhuriyet savcıları arasından; bir asıl ve bir yedek üye, birinci sınıf askeri hakimler arasından özel kanunlarında gösterilen usule göre atanır."

Askeri üyelerin varlığı genel yargılama anlayışından yana önemli bir fark teşkil etmektedir.

1982 Anayasası'nın 143. maddesi gerekçesine göre "Devletin varlığı ve devamlılığı ile ilgili bazı eylemler vardır ki, bunların işlenmesi halinde hem çabuk ve hem de en isabetli karara varabilmek için özel bir uzmanlık ister". Anayasa'nın 142. maddesi de mahkemelerin kuruluşunun kanun ile düzenleneceğini amirken, DGM'leri bakımından doğrudan düzenleme yoluna gitmiştir⁴.

Gerekçede yeralan çabuk ve isabetli ifadelerinin önemine dikkat çekmek uygun olacaktır. Ancak sağlıklı ve verimli bir önorsuştırma şemasının benimsenmesi sayesinde yargılamanın hızlanabileceği gerçeği dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, her ne kadar pratik

¹ Erdener Yurtcan, CMUK, Ceza Yargılaması Hukuku 1992 Değişiklikleri, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1993, s. 32.

² Erdener Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. bası, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1991, s. 81.

³ Yurtcan, CMKUK Değişiklikleri, s. 32,

⁴ O. Kadri Keskin, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı, Görevleri ve Yargılama Usulleri, (y.y): Kazancı Hukuk Yayınları, 1987 s. 4.

gereksinimler birer gerekçe olarak gösterilirse de, uzmanlık mahkemelerinin varlığı, genel muhakeme şemasının verimli bir hale getirilmesi yolunda çaba gösterilmesine engel olmamalıdır.

2. 1961 Anayasası Dönemi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri

15.3.1973 tarih ve 1699 sayılı kanunla 1961 Anayasası'nın, mahkemelerin kuruluş ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini öngören 136. maddesi hükmüne Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin fıkralar eklenmişti. 1961 Anayasası'nın belirtilen hükmü uyarınca, 1773 sayılı yasa ile "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri" kurulmuştu⁵.

Anayasa Mahkemesi, bu kanunu (1773 sayılı kanun) 6.5.1975 gün ve 1974/35 E. 21975/126 K. sayılı kararı ile biçim yönünden anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Bir yıl içinde yeni bir kanun çıkartılmamış olduğundan 11.10.1976 tarihinde söz konusu kanun yürürlükten kalkmıştır⁶. Bu gelişmelerden sonra, 1976 yılında Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili yeni bir kanun teklifi verilmiş (15.6.1976 gün ve 2/644 E.) ancak kadük kalmıştır⁷.

3. 1982 Anayasası Dönemi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri

1982 Anayasası'nın 143. maddesinde bu mahkemelerin kurulacağı öngörülmüş ve anılan hüküm gereğince 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun 16.6.1983 tarihinde kabul edilmiş ve 18.6.1983 günlü Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2845 sayılı yasanın 41. maddesi hükmü gereğince, anılan yasanın göreve ilişkin hükümleri 1 Mayıs 1984, atamaya ilişkin hükümleri 1 Mart 1984, diğer hükümleri de yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Niteliği

Türkiye'de Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) ciddi bir biçimde tartışıldığı yetmişli yıllarda, nitelikleri ve doğal yargıç ilkesiyle olan ilişkileri öncelikle sorgulanmıştır⁸. "Tartışmalar hukuki, ideolojik ve siyasi platformlarda yapılmış; ama çoğu kere de hukuki tartışma ikinci planda kalmıştır"⁹. Keskin, Türkiye'de DGM'lerinin kurulması sırasında Fransız DGM (La Cour de sûreté de l'Etat) modelinden esinlenildiğini belirtiyor¹⁰.

⁵Keskin, a.g.e., s. 4.

⁶Nurullah Kunter, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 9. bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 1989, s. 179.

⁷Keskin, a.g.e., s. 1.

⁸Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 81.

⁹Keskin, a.g.e., s. 2.

¹⁰Keskin, a.g.e., s. 2.

Nancy Hukuk ve Ekonomi Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden André Vitu, 1964 yılında yayımlanmış olduğu bir makalesinde, Fransa'da DGM'lerinin kurulmasının tartışıldığı "Beşinci Cumhuriyet" ortamının belirgin olayları olarak siyasal çalkantılar ve Cezayir sorununu saymakta¹¹ ve tüm o dönem deneyimlerinin, iktidarın ele geçirilmesi bakımından yeni yöntemlerin ortaya çıktığını gösterdiğini vurgulamaktadır. Toplum üzerinde etki yaratmak amacıyla kullanılan terör ve terör örgütleri dış ülkelerden de destek almaktadırlar. Vitu'ya göre, artık devletin iç güvenliği ile dış güvenliği arasındaki alışlagelmiş sınırdan kalkmıştır ve Devletin güvenliğine karşı saldırıların kalıcı bir sorun oluşturması, devamlı nitelikte bir çözümün bulunmasını gerekli kılmıştır. Vitu'ye göre deneyimler, askeri mahkemelerin siyasal nitelikteki suçları yargılamakta sıkıntı çektiklerini göstermiştir. Öte yandan adli yargının alışılmış sınırlı yargı çevresi anlayışının da ülke boyutunda, Devletin güvenliğine karşı girilmiş suçların kovuşturulması bakımından eşgüdüm sıkıntısına ve usul ekonomisi ilkesinden sapılmasına neden olduğu gözlenmiştir¹². Fransa'da, tüm bu gelişmelerin sonucunda anılan mahkemelerin kurulması söz konusu olmuştur.

Ancak, söz konusu mahkemelerin kuruluşu Fransa'da da tartışmalara neden olmuş, bir çok parlamento üyesi, düzenlemeyi kişi haklarına aykırı bulmuş, düzenlemenin yanında yer alanlar ise hükümlerin tamamıyla "Fransız liberal geleneğinden" esin aldıklarını vurgulamışlardır¹³.

Fransa'da uygulanmış olan sistem, DGM'lerinin işleyişine yönelik olarak ayrı bir usul yasasının varlığını benimsememiştir¹⁴.

Türkiye'de siyasal şiddetin kendini hissettirdiği yetmişli yıllarda, öncelikle 1961 Anayasası'nda yapılan 1973 tarihli değişiklikler, ve 1773 sayılı yasanın sahneye çıkışının ardından Anayasa Mahkemesince iptali ve sonradan kadük kalacak olan 1976 tarihli yeniden gündeme geliş DGM'lerinin niteliği konusunda ciddi tartışmalara yol açmıştır.

DGM'lerinin olağanüstü mahkeme sayılıp sayılmadıkları ve doğal yargıç ilkesini ihlal edip etmedikleri uzun süre tartışılmıştır.

Kunter, DGM'lerini olağanüstü mahkemeler olarak nitelendirmemektedir ve "bu mahkemelerin, genel mahkemelere nazaran özel mahkemeler" olduğu kanısındadır¹⁵. Yurtcan ise, Anayasa'nın 143. maddesinin gerekçesine gönderme yaparak, anılan gerekçede yer alan, bu mahkemelerin "olağan mahkemeler" olduğu yolundaki açıklamayı hatırlatmaktadır¹⁶. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kürsüsü'nün 1 Mayıs 1978 tarihli görüşünde DGM'lerinin, "suçun işlenmesinden sonra

¹¹ A. Vitu, "Une nouvelle juridiction d'exception: la Cour de sureté de l'Etat", *Revue de Science criminelle et de Droit pénal comparé*, Nouvelle Sésie, Tome 19, Année-1964, Paris, s. 2-3.

¹² Vitu, a.g. makale, s. 4-5.

¹³ Vitu, a.g.m, s. 5.

¹⁴ Vitu, a.g.m, s. 4.

¹⁵ Kunter, a.g.e, s. 180.

¹⁶ Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 80-81 ve *CMUK Değişiklikleri*, s. 31.

ve o belli suçun faillerini yargılamak için kurulan" olağanüstü mahkemelerle bir ilgisi olmadığı belirtilmektedir¹⁷.

Ceza yargılaması alanında ihtisas mahkemelerinin, "yargılanacak konunun özelliği itibariyle, bu alanda deney ve ihtisas sahibi yargı yerleri kurarak adaleti daha iyi bir biçimde dağıtabilmek gereksinmesini karşılamak üzere doğmuş ve geliştirilmiş bulunan yargılama makamları" olduğunu dile getiren görüşte ihtisas mahkemelerinin olağanüstü mahkemelerden tamamiyle farklı oldukları belirtilmektedir¹⁸.

Olağanüstü mahkemelerin kurulmasını engellemek için öngörülmüş olan¹⁹ doğal yargıç ilkesi, suçun işlenmesinden sonra ve o belli suçun fiillerini yargılamak için kurulan her hangi bir olağanüstü mahkemenin söz konusu olmamasından dolayı zedelenmemektedir. Bu yönleriyle uzmanlık mahkemelerinin anayasaya aykırı bulunmadığı belirtilmektedir²⁰.

Nitekim, 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin, 1773 sayılı yasayı biçim yönünden iptal etmiş olması da bu görüşleri destekleyici niteliktedir.

Kunter'e göre, DGM'leri sıkıyönetim mahkemelerine oranla daha "ileri bir adım" olmakla birlikte "demokratik düzenlerin normal zamanlarının normal mahkemeleri değıllerdir"²¹.

Bu mahkemelerin, normal zamanların normal mahkemeleri olmamasının sonucu olarak Fransa'daki DGM'leri uygulamasının olağan zamanlara dönüşle birlikte²² François Mitterand'ın orayladığı bir kararla 1981 yılında yürürlükten kaldırıldığını görüyoruz²³.

ÖNSORUŞTURMA AŞAMASINDA DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ'NE ÖZGÜ DURUMLAR

Bu bölüm altında önsoruşturma ya da uygulamada dönüştüğü hazırlık soruşturması süresince DGM'lerinde yapılan ceza muhakemesi işlemlerinin genel yargılama usulünden ayrıldığı noktalar incelenmeye çalışılacaktır. Her iki bölüm bakımından da söz konusu olacak bir ikili alt ayırım yöntemini benimsemiş olmamın nedenini açıklamak isterim.

1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe giren 3842 sayılı yasa ile gerçekleşen CMUK değışikliklerinden önceki dönemi ayrı bir başlık altında inceleme ihtiyacı duydum. Kanımca, bu tarihe kadar söz konusu olan farklılıkların büyük ölçüde özel kanun-genel kanun ilişkisi içinde incelenmesi olanağı vardır. Ancak, söz konusu değışikliklerin

¹⁷Selahattin Keyman, Eralp Özgen, Nevzat Toroslu; İhtisas Mahkemeleri Hakkında A.Ü. Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Kürsüsü görüşü, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 35, Sayı: 1978-5, s. 819.

¹⁸Keyman, Özgen, Toroslu; a.g.görüş, s. 817.

¹⁹Keyman, Özgen, Toroslu; a.g.g, s. 819.

²⁰Keyman, Özgen, Toroslu; a.g.g, s. 819.

²¹Kunter, a.g.e, s. 181.

²²Kunter, a.g.e, s. 181.

²³Keskin, a.g.e, s. 3.

yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1992 tarihinden sonra yasama tekniği bakımından oldukça garip bir durumla karşılaşırız. 3842 sayılı yasanın 31. maddesi hükmü gereği CMUK'nun 104, 106, 110, 128, 135, 142, 143, 144, 146. maddeleri yeni biçimleriyle, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçlar bakımından uygulanamayacaktır. Anılan 31. madde uyarınca söz konusu hükümlerin, 1 Aralık 1992 tarihinden önceki biçimleriyle uygulanmaları gerekecektir. Bir yasanın, belli bazı suçlar bakımından, belli bir tarihe kadar geçerli olan hali diğer suçlar bakımından ise söz konusu tarihten sonraki hali aynı hukuk düzeni içinde birlikte yaşamaya devam etmekte ve uygulama olanağı bulunmaktadır. Yani uygulanabilir mülga hükümler söz konusu olmaktadır.

I. Önsoruşturma Bakımından Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde Uygulanan Usulün, Genel Mahkeme Kurallarından Ayrıldığı Noktalar. 1 Aralık 1992'ye Kadar ve Bu Tarihten Sonra.

1. İlk Soruşturma Yapılmaması

2845 sayılı yasanın 10. maddesi, DGM'lerinin görevine giren suçlarda ilk soruşturma yapılmayacağını belirtmektedir. Esasen, ilk soruşturma CMUK kapsamından 1985 yılında yapılan değişiklikle çıkarılmış olduğundan bu nokta, daha çok tarihi bir fark oluşturmaktadır.

"En zengin, en gelişmiş mahkemelere göre çizilen mücerret muhakeme şemasındaki muhakemenin iki safhasından birincisi olan önsoruşturmanın üçüncü ve sonuncu devresine ilk soruşturma denir". Kunter'e göre, ilk soruşturma başladığında dava açılmış, muhakeme doğmuştur²⁴. Yine Kunter'e göre, ceza muhakemesi hukukunun gelişmesi sürecinde soruşturmanın son alt aşaması durumuna gelmiş olan ilk soruşturmanın amacı, önsoruşturma ile ulaşılacak istenen sonucun aynıdır, yani soruşturmanın hazırlanması, dolayısıyla iyi, hızlı ve güvenceli bir biçimde sürdürülebilmesinin sağlanmasıdır²⁵. Yurtcan'a göre, önsoruşturmanın iki "temel" işlevi "hazırlayıcılık" ve "ayıklayıcılık"tır²⁶. Bu açıklamaların konudan sapma teşkil ettiği düşünülebilir, ancak sonuç bölümünde de vurgulanacağı gibi, bir ceza yargılaması sisteminin, hız ve yüksek isabet ihtiyacıyla yeni mahkemeler yaratması ile önsoruşturmanın hızlı ve isabetli yapılmasına yönelik bir alt aşamayı devreden çıkartması gerçeklerinin bir arada tutarlı bir görünüm arzetmedikleri kanısındayım.

2. Soruşturma Mercii

Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin görevine giren suçlar bakımından hazırlık soruşturması, fiilin bu mahkemenin bulunduğu yerde işlenmesi halinde DGM Cumhuriyet Savcılığı tarafından yürütülecektir. DGM bulunmayan yerlerde ise 2845 sayılı yasanın 11. maddesi uyarınca mahalli Cumhuriyet Savcılığı veya suçun askeri bir mahalde işlenmesi halinde askeri savcılık, anılan yasa kapsamına giren bir suçun işlendiğini haber alır almaz durumu derhal DGM Cumhuriyet Savcılığı'na bildirecektir.

²⁴Kunter, a.g.e, s. 858.

²⁵Kunter, a.g.e, s. 864.

²⁶Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 350.

Bu son halde yetkili DGM nezdinde bulunan DGM Cumhuriyet Savcılığı duruma el koyuncaya kadar mahalli ya da yerine göre askeri savcılık, usulüne uygun bir biçimde gerekli soruşturmaya başlayacaktır. 2845 sayılı yasanın 10. maddesine göre gerekli görmesi üzerine DGM Cumhuriyet Savcılığı suç mahalli ve delillerin bulunduğu bu yerlere giderek soruşturmayı bizzat yapacak ya da yine aynı maddeye göre mahalli Cumhuriyet Savcılığından veya yerine göre askeri savcılıktan hazırlık soruşturmasının yapılmasını isteyebilecektir. Hazırlık soruşturmasının anılan biçimde mahalli Cumhuriyet Savcılığı ya da askeri savcılık tarafından yapılması halinde bu soruşturmalar söz konusu savcılıklar bakımından öncelikle ve ivedilikle yürütülecektir. Savcılık teşkilatının özelliklerinden olan hiyerarşik yapı, birlik ve bölünmezlik nitelikleri gözönüne alındığında yasada isabetli bir düzenleme yapıldığından bahsetmek güç olacaktır.

2845 sayılı yasanın 12. maddesinde, bizzat savcının soruşturma yaptığı hallerde, savcının tanıklara yemin verdirebileceği esas kabul edilmiştir. Genel ceza yargılamasında savcılar, tanıkları kural olarak yeminsiz dinler²⁷. Savcıların tanıklara yemin verdirmesi istisnai durumlarda söz konusu olmaktadır²⁸. Yurtcan, suçüstü hali ve gecikmede tehlike bulunan durumları "istisnai" olarak belirlemiştir²⁹. CMUK'nun 59. maddesinin kullandığı ifadeden de savcıların, tanıkları mutlaka yemin verdirerek dinleyecekleri yolunda bir anlam çıkmamaktadır.

2845 sayılı yasanın 12. maddesi ise "Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görevine giren suçların hazırlık soruşturmasının bizzat savcılar tarafından yapılması halinde tanıklara yemin verdirilir" gibi kesin bir ifade içermektedir.

3. Görevle İlgili Suçlarda Doğrudan Takibat Yapılması

2845 sayılı yasanın 10. maddesi hükmü gereği memurların görevlerinden dolayı ya da görevleri sırasında işlenmiş de olsa söz konusu suçların DGM'lerinin görevine girmesi durumunda DGM Cumhuriyet savcısına doğrudan doğruya takibata konu edileceği ilkesi kabul edilerek ana usulden (bkz. Memurin Muhekematı Kanunu m. 2) ayrılmıştır. DGM'lerinin görevine giren görev suçları bakımından "ciddi bir usul ve görev değişikliği olacaktır"³⁰. Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi'nde yargılanacak olanlar bu düzenlemenin istisnasını oluştururlar (2845 sayılı yasa m. 9/son). Bu durum, DGM Cumhuriyet savcılığı'nın yanı sıra, 2845 sayılı yasanın 11. maddesi uyarınca olaya el koyacak Cumhuriyet savcılıkları ve askeri savcılıklar bakımından da geçerlidir³¹.

II. Önsoruşturma Bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Uygulanan Usulün Genel Muhakeme Kurallarından Ayrıldığı Noktalar. 1 Aralık 1992'den sonra.

²⁷ Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 356.

²⁸ Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 260.

²⁹ Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 356.

³⁰ Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 33.

³¹ Keskin, a.g.e. s. 93.

1. Sorgu ve İfade Alma Bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Görevine Giren Suçlar İçin Öngörölmüş Sınırlama

3842 sayılı yasanın 31. maddesi düzenlemesi nedeniyle, CMUK'nun 132 ve 135. maddelerinin yeni biçimleri DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulama alanı bulamayacaktır. Anılan 31. maddenin açık hükmü karşısında CMUK'nun 132 ve 135. maddeleri ancak değişiklikten önceki biçimleriyle uygulanabileceklerdir.

3842 sayılı yasanın 31. maddesi, CMUK'nun 135a madde numaralı hükmünü istisnalar kapsamına almamıştır. Bu durumda yasak sorgu yöntemleri "tüm yargılamalar" bakımından söz konusu olacaktır³².

135. maddenin 3842 sayılı yasa ile yürürlüğe girmiş olan yeni şekli, ifade alma ve sorgu yöntemleri konusunda düzenlemeler içermektedir. "İsnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu"nun ifadesi alınan ya da sorguya çekilene bildirileceğine dair hüküm ile savunma hakkının kullanılması ve işkencenin önlenmesi bakımından büyük önem taşıyan susma hakkı açık bir biçimde formüle edilmiş; ayrıca "sadece yargıç önünde sorguya çekilme sırasında değil, zabıtaadaki veya savcılıktaki ifade alma sırasında da tanınmıştır"³³. Bu düzenleme, DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulanamayacaktır.

Ancak DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından 135. maddenin eski haliyle uygulanmasının susma hakkının yokluğu anlamına geldiğini söylemek mümkün değildir. Erem, CMUK'nun 135. maddesinin değişiklik öncesi içeriğiyle ilgili olarak, sorgunun başında sanığa isnat edilen suçun ne olduğunun bildirilmesi ve bu hususta cevap vermek isteyip istemediğinin kendisine sorulması biçimindeki düzenlemenin susma hakkının resmen tanınması olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır³⁴. Aksi kabul edilseydi de DGM'leri bakımından susma hakkının bulunmadığı iddia edilemezdi, çünkü Anayasa'nın 38. maddesi bünyesinde susma hakkı zaten mevcuttur.

135. maddenin 3 numaralı bendinde ise önemli bir başka düzenleme söz konusudur. Yakalanana, yargıç tarafından sorguya çekilme ya da ifade alma sırasında "yakınlarından istediğine yakalandığını duyurabileceği söylenir". İfade ve sorgu sırasında müdafiden yararlanma hakkı hatırlatılır. İfade ya da sorgunun tutanakla tesbiti konusu 3942 sayılı yasa ile CMUK'nun 135. maddesinin yeni halinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Amacı ifade ve sorgunun yasaya tam olarak uyularak yapılıp yapılmadığının tesbitidir³⁵.

Tüm bu düzenlemeler, CMUK'nun 135. maddesinin eski düzenlemesi yanında önemli yeniliklerdir ve 3842 sayılı yasanın 31. maddesi gereğince DGM'lerinin görevine giren suçlar söz konusu olduğunda uygulanmayacaklardır.

³²Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 12 (Aynı görüşte; Nevzat Toroslu, Ceza Muhakemesi'nde Yapılan Son Değişiklikler, İnsan Hakları Yılığ, Cilt, 14-1992'den Ayrı Bası, Ankara: DİE Matbaası, 1993, s. 24)

³³Toroslu, a.g.m., s. 21.

³⁴Faruk Erem, "Susma Hakkı", Yargıtay Dergisi, Cilt: 18, Temmuz-1992, Sayı: 3, s. 297.

³⁵Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 10.

2. Önsoruşturma Süresince Müdafiden Yararlanma Hakkı Bakımından Devlet Güvenlik Mahkemesi Uygulaması

Yeni haliyle CMUK'nun 136. maddesi kapsamında öngörülmüş olan müdafiden yararlanma hakkına ilişkin olarak 3842 sayılı yasanın 31. maddesi hükmü nedeniyle DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından şu düzenlemelerin uygulanması mümkün değildir³⁶:

- a) Soruşturmanın her hal ve derecesinde (alt başlık itibariyle önsoruşturmada) müdafiden serbestçe yararlanma (CMUK m. 136). Bu durum aslında 136. maddenin eski biçiminde de yer almaktadır. Ancak yeni düzenleme daha açık bir biçimde kaleme alınmıştır. İlkesel bir farktan çok anlatımsal bir farktan bahsedilmek gerekir.
- b) Yakalanan ve tutuklananlarla müdafilerin serbestçe görüşmesi ilkesi (CMUK m. 136/f.3) de Devlet Güvenlik Mahkemeleri bakımından uygulama alanı bulamayacaktır.
- c) CMUK'nun 138. maddesinin yeni kapsamında öngörülen, baro tarafından isteyene müdafî atanması yolundaki düzenleme de yeni biçimiyle uygulama alanı bulamayacaktır. Ayrıca yine aynı madde kapsamında ele alınan ve bazı kişilere, isteklerine bakılmaksızın müdafî atanması esasını benimseyen hüküm de yeni biçimiyle DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulanamayacaktır. Sanığın onbeş yaşını bitirmemiş olması halinde kendisine mahkemece müdafî tayin edileceğine ilişkin düzenleme 1 Aralık 1992 tarihinde iki yönüyle değiştirilmişti. Yaş sınırı onbeşten, onsekize yükseltilirken mahkemece müdafî tayin edilmesi esastan vazgeçilerek müdafîin baroca tayini yolu benimsenmişti. Bu durumda, Devlet Güvenlik Mahkemeleri bakımından maddenin eski biçimiyle uygulanması söz konusu olacaktır.
- d) Yine, yakalanan kişi ya da sanıkların birden fazla olması ve menfaatlerinin de birbirine uygun bulunması durumunda, müdafî seçemeyenlerin savunmasının bir müdafîe verilebileceği esasını benimseyen CMUK'nun 142. maddesinin yeni biçimi de 3842 sayılı yasanın istisnalar rejimine tabidir.
- e) CMUK'nun 143. maddesi düzenlemesi kapsamında ele alınan, müdafîin dosyayı incelemesine ilişkin yeni düzenleme ile CMUK'nun 144. maddesinde yerini bulan müdafî-sanık/müdafî yakalanan görüşme ve yazışmalarının gizliliği ve engellenemezliği esası da aynı istisnalar rejimine tabidir.
- f) İşin bir de mali yönü vardır. Barolar tarafından atanan müdafîlere devletçe verilen ödenekten ödeme yapılmasına dair CMUK'nun 146. maddesi de aynı istisna hükmü gereği, DGM'leri bakımından yeni haliyle uygulama alanı bulamayacaktır³⁷. Ancak, eski düzenleme bakımından müdafîin zaten baroca atanmaması, mahkemece tayin olunması gerçeği karşısında bu farklılığın bir önemi olmamak gerekir.

³⁶Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 30-31.

³⁷Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 31.

SONSORUŞTURMA AŞAMASINDA DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNE ÖZGÜ DURUMLAR

Bu bölüm altında, soruşturma söz konusu olduğunda DGM'lerinde uygulanan usulün genel ceza yargılaması usulünden ayrıldığı noktalar saptanıp incelenmeye çalışılacaktır. Yukarıda birinci bölümde benimsenmiş bulunan ikili alt ayırım yöntemi, bu bölüm bakımından da söz konusu olacaktır.

I. Soruşturma Bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Uygulanan Usulün, Genel Muhakeme Kurallarından Ayrıldığı Noktalar. 1 Aralık 1992'ye Kadar ve Bu Tarihten Sonra.

1. Hakimin Reddi

2845 sayılı yasanın 26. maddesine göre, "Devlet Güvenlik Mahkemesi başkan ve üyelerinin reddine dair istemler, reddi istenilen başkan veya üyede değişiklik yapılmaksızın bu mahkemece incelenir. İstem reddine ilişkin kararlar aleyhine itiraz edilemez, ancak esas hükümle birlikte temyiz olunabilir".

Hakimin reddi reşulları ve usulü yönünden bir fark söz konusu değildir. İstem incelenmesi bakımından ve reddi halinde başvurulacak yollar konusunda farklar bulunmaktadır³⁸. Hatırlanacağı gibi CMUK'nun 26. maddesi, reddi istenen hakimin müzakereye katılmasına engeldir. Ayrıca istemin reddi halinde CMUK'nun 27. maddesinde öngörülmuş olan acele itiraz yolu DGM'leri bakımından söz konusu olamayacaktır.

Genel ceza muhakemesi ilkelerinin uygulanması durumunda ancak üç alternatif koşuldan biri gerçekleşirse (CMUK 29a: 1. Red istemi zamanında yapılmamışsa; 2. Red sebebi veya inandırıcı delil gösterilmemişse; 3. Red isteminde bulunulmasının, duruşmanın uzatılması amacına yönelik olduğu açıkça anlaşılıyorsa) "...red isteği toplu mahkemelerde reddedilen hakimin müzakereye katılmasıyla, tek hakimli mahkemelerde ise reddedilen hakimin kendisi tarafından geri çevrilir.

Bu karar aleyhine ancak hükümle birlikte kanun yoluna başvurulabilir."

CMUK'nun 29a numara başlıklı maddesinde öngörülmuş olan istisnai durum 2845 sayılı yasa ile geliştirilmiş görünmektedir³⁹. Keskin, bu biçimiyle söz konusu düzenlemenin, toplu bir red halinde kurulun teşekkül edememesi sonucunda işlerin sürüncemede kalmasının önlenmesi kaygısıyla gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır⁴⁰.

Uygulamada Yargıtay'ın 2845 sayılı yasanın 26. maddesindeki düzenlemeyi dikkate almadığı ve CMUK'undaki genel düzenlemeye itibar ettiği belirtilmektedir⁴¹. Yargıtay bir kararında "... DGM başkan ve üyesinin davaya bakmaktan çekinmeleri

³⁸Keskin, a.g.e, s. 94.

³⁹Keskin, a.g.e, s. 96.

⁴⁰Keskin, a.g.e, s. 96.

⁴¹Keskin, a.g.e, s. 97.

üzerine, çekinme hakimnin reddi usulüne tabi bulunduğundan 2845 sayılı kanunun 26. maddesine göre kendilerinin de iştirak ettikleri heyetçe çekinmenin yerinde olduğu yolundaki Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi kararını bozmuştur⁴².

2845 sayılı yasanın 29. maddesi açık hükmünün varlığı yerindelik yorumu yapılmaksızın, özel kanun hükmü olan 2845 sayılı yasanın 26. maddesinin uygulanmasını gerektirmektedir. Yasa hükmü, içerik bakımından "hatalı" olarak niteledirilirse dahi *lex specialis*'tir ve bu haliyle de olsa uygulanması gerekir.

2. Duruşmaya Yönelik Düzenlemeler

Duruşma ile ilgili düzenlemeler yapılırken sür'at sağlanmak ve "kötüniyetli geciktirme çabaları" engellenmek istenmiştir. Duruşma ile ilgili olarak 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na benzer hükümler benimsenmiştir⁴³. Anılan düzenlemeler, ağırlıklı olarak 2845 sayılı yasanın 20. maddesinde yer almaktadır. Aşağıda iki kanun arasındaki farklardan görece önemli görülenlere değinilecektir.

A- İddianamenin Özetlenerek Okunması

2845 sayılı yasanın 20. maddesi, iddianamenin özetlenerek okunabileceğini amirdir. Sanığın isnadı öğrenmesi hakkının bir parçası olarak duruşmanın başlangıcında hüviyet tesbitinden sonra iddianamenin okunması gereklidir⁴⁴. Bu sayede sanık, hakkındaki suçlamayı bir kez daha öğrenmiş olur⁴⁵. CMUK'nun 236. maddesinin ikinci fıkrası hükmü kapsamında, iddianamenin özetlenerek okunabileceğine dair bir anlam çıkarmak mümkün değildir. İddianın tam olarak öğrenilmesi, ceza yargılamasının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi ve savunma hakkının gerektiği gibi kullanılması bakımından önemlidir.

B- Duruşmanın Başka Yerde Yapılması

2845 sayılı yasanın 20. maddesinin 6. fıkrası hükmü uyarınca, "Devlet Güvenlik Mahkemesi, davaların hızla yürütülmesi, delillerin tesbiti ile güvenlik bakımından duruşmanın başka bir yerde yapılmasına karar verebilir". Söz konusu yerin kendi yargı çevresi içinde olması gerekmektedir⁴⁶. Bu koşul nedeniyle söz konusu düzenleme davanın nakli kurumundan kural olarak ayrılmaktadır. Anılan durum sanki bir mahkeme salonu değişikliği gibi düşünülebilirse de Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yargı çevrelerinin genişliği haurlanacak olursa fiilen, davanın nakline eş sonuçlar doğurabilmesi olasıdır. Özellikle güvenlik kaygısı bakımından ele alındığında davanın nakli kurumuyla amaçsal ve işlevsel bir benzerlik söz konusu olmaktadır. Davanın nakli için Adalet Bakanlığı kararı da aranmayacaktır.

⁴²Keskin, a.g.e, s. 97.

⁴³Keskin, a.g.e, s. 102.

⁴⁴Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, Genişletilmiş 2. bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no: 231, 1968, s. 258.

⁴⁵Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 380.

⁴⁶Keskin, a.g.e, s. 102.

C- Tanık - Bilirkişi

2845 sayılı yasanın 20. maddesine göre, Devlet Güvenlik Mahkemesi, CMUK'nun 216. maddesinde yer alan koşulların varlığı ("hastalık veya maluliyet" vb.) aranmaksızın tanık ve bilirkişilerin naip hakim marifetiyle dinlenilmesine karar verebilir.

D- Duruşmanın Düzeni Disiplini

2845 sayılı yasanın 23. maddesi Cumhuriyet savcı ve yardımcısına karşı uygun olmayan davranışları da inzibati yaptırımların konusu haline getirmiştir. Halbuki CMUK m. 379, kişinin "mahkemeye karşı münasip olmayan bir kavil veya fülde" bulunmasını düzenlemiştir. Her ne kadar muhakeme hukukunun farklı makamlarını işgal etmekte iseler de DGM yargıçları ile DGM Cumhuriyet savcılarını birlikte dikkate alan bu düzenleme ceza yargılamasında farklı işlevlere sahip olan söz konusu iki makamın DGM'leri bakımından bir bütün olarak algılandığı izlenimini yaratması nedeniyle sakıncalıdır.

Anılan türde, düzen bozucu ve saldırgan davranışlarda bulunan kişilere verilecek cezaların miktarı bakımından da fark bulunmaktadır. CMUK m. 379'da bir haftaya kadar hafif hapis söz konusu iken, 2845 sayılı yasanın 23. maddesine göre inzibati ve kesin nitelikte olmakla beraber 1 aydan 6 aya kadar hafif hapis cezası söz konusu olabilecektir.

Başkaca, anılan 23. madde, yukarıda belirtilen fıkra ile yasaklanmış olan fiilerin gerçekleştirilmiş olması durumunda bunların yayınlanmasını engellemek amacıyla yayın yasağı konulabileceğini ve bu yasağa uyulmaması halinde 3 aydan 6 aya kadar hapis cezasının söz konusu olacağı yolunda bir düzenleme içermektedir. Anılan fiillere yönelik bir yayın yasağı CMUK tarafından doğrudan doğruya öngörülmemiştir kanısındayım. Ancak, CMUK m. 377/f. 3'te yer alan, kişilerin şeref ve haysiyetlerinin korunması ile ilgili yasak ile dolaylı olarak bir benzerlik aranabilir. CMUK m. 377 kapsamında ifade edilen yasağın ihlali halinde Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesi devreye girecektir. Buna göre, söz konusu yasağın ihlali halinde "eylem ayrı bir suç oluşturmadığı takdirde, üç aydan altı aya kadar hafif ve bin liradan üçbin liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır". Bu hükmün istisnası avukatlardır. Bu hükümlere göre tutuklanamayacakları gibi, haklarında hafif hapis veya hafif para cezası verilemeyecektir (Avukatlık Kanunu m. 58/f. 2).

Bunun dışında 2845 sayılı yasanın 23. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, yukarıda belirtilen fiileri işleyenler eğer tutuklu ya da cezaevlerinde bulunan hükümlülerdense, söz konusu cezanın üçte biri hücrede infaz olunacaktır.

2845 sayılı yasanın 23. maddesi oldukça geniş ve ayrıntılı bir düzenlemeyi benimsemiştir. 2845 sayılı yasa, duruşmanın düzenine ilişkin düzenlemeler bakımından müdafinin fiilleri söz konusu olduğunda da oldukça hassas görünmektedir. CMUK m. 378, duruşmanın inzibatını bozan her şahsın başkan tarafından salondan çıkartılacağını, CMUK m. 379 ilk fıkrasında mahkemeye karşı münasip olmayan fiillerin sonuçlarını düzenlemiş, ikinci fıkrasında ise, birinci fıkrada anılan nedenlerle tutuklanan kimsenin sanık ya da müdahil olması durumunda, benzeri davranışları sürdürecekleri izlenimini yaratmaları halinde yokluklarında duruşmaya devam olunmasına karar verilebileceği belirtilmiştir. Yukarıda atıfta bulunulan CMUK m. 378'in genel hükmü dışında müdafinin

durumu duruşmaya katılma açısından açıkça düzenlenmiş görünmemektedir. 2845 sayılı yasanın 23. maddesinin altıncı fıkrası ise, "Mahkeme başkanı, duruşmanın inzibatını bozan sanığı veya müdafii o günkü duruşmanın tamamına çıkarmamak üzere duruşma salonundan çıkartır. Bunların, sonra gelen oturumunda da duruşmayı önemli ölçüde aksatacak davranışlara devam edecekleri anlaşılırsa ve hazır bulunmaları gerekli görülmezse, yokluklarında duruşmaya devam olunmasına mahkemece karar verilebilir" hükmünü âmirdir. Gerek CMUK, gerekse 2845 sayılı yasanın duruşmanın inzibatına ilişkin düzenlemelerinde ortak olan bir nokta ise duruşmaya devam ile ilgili kısıtlamaların, "esasa ilişkin iddia ve savunmanın yapılmasına engel olacak biçimde uygulanamayacağı" prensibidir (krş. CMUK m. 379/f. 2 ve 2845 sayılı yasa m. 23/f. 6).

Kunter, "müdafii, sanık gaip de olsa, hazır olmasa da duruşmada bulunmaya yetkilidir" demektedir⁴⁷ (CMUK 227 ve 273). Bunun sınırı olarak CMUK m. 378'i görmek mümkün olabilir. Ancak 2845 sayılı yasanın 23. maddesinde, müdafii bakımından yapılmış ayrıntılı düzenleme benzeri bir düzenleme söz konusu değildir.

2845 sayılı yasa m. 23/f. 7 ise, "duruşma salonundan çıkartılan sanık ve müdafii, bundan sonraki duruşmalarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmeleri halinde, bir daha aynı dava ile ilgili duruşmaların tamamına veya bir kısmına katılmamalarına da karar verilebilir" demektedir. Bu, ağır bir hükümdür.

İzleyen fıkraya göre, söz konusu durum müdafii bakımından gerçekleşmiş olursa, keyfiyet baroya bildirilir. Ayrıca, müvekkiline de isterse yeni bir müdafii tayin etmesi için süre verilir.

Bunların dışında, aynı madde hükmünde, duruşma salonundan çıkartılan sanık ya da müdafii tekrar duruşmaya alınması söz konusu olduğunda, yokluklarında yapılmış olan iş ve işlemlerin esaslı noktalarının bildirileceği, müdafii, dilerse, yokluğundaki tutanakların örneklerini alabileceği konuları düzenlenmiştir.

Aynı maddenin son fıkrasında ise, duruşmalara katılmamalarına karar verilmiş olan sanık ya da müdafilerin, mahkemenin tayin edeceği süre içinde yazılı savunma verebilecekleri yolunda bir düzenlemenin benimsendiğini görüyoruz.

Bu durumda artık 2845 sayılı yasa m. 23/f. 6 kapsamında yer alan "esasa ilişkin iddia ve savunmanın yapılmasına" engel olunamayacağı biçimindeki düzenleme de uygulama alanı bulamayacaktır⁴⁸. Bu durum, sözlülük ve doğrudanlık ilkelerine istisna getirir niteliktedir. Hükmün kolektif niteliğini engelleyici bir düzenleme olarak kullanılabilir.

3. Adli Tatile İlişkin Düzenleme

CMUK'nun 423. maddesine göre 20 Temmuz - 5 Eylül tarihleri arasında ancak hazırlık soruşturması, tutuklu işlere ait duruşmalar ve sair acele işler görülebilir.

⁴⁷Kunter, a.g.e. s. 472-473

⁴⁸Keskin, a.g.e. s. 104.

2845 sayılı yasanın 20. maddesinde DGM'lerinin görevine giren suçların acele işlerden sayıldığı ve bunlara adli tatilde de bakılacağı belirtilmektedir. Bu durumda DGM'lerinin görev alanına giren suçların duruşmalar adli tatilde de yapılabilecektir.

4. Tebligat

Tebligat Kanunu'nun 1. maddesi, yargı mercileri tarafından yapılacak bütün tebligatın adı geçen yasa hükümleri kapsamında PTT ya da memur aracılığıyla yapılacağını belirtmektedir⁴⁹.

Ancak, 2845 sayılı yasanın 21. maddesinde yer alan düzenleme, tebligatın, "işin ivediliğine göre" basın ve radyo aracılığıyla yapılabileceği biçiminde bir düzenleme getirmektedir.

Tebligat Kanununda radyo ile tebligat usulü yeralmamaktadır. Bundan başka, basın yoluyla (ilanen tebliğ) tebligat yoluna başvurulmasının ise, yapılacak tahkik sonucunda (Tebligat Kanunu m. 28, Tüzük m. 46) adresin meçhul olduğunun tespiti şartına bağlı olduğu da açıktır. Buna karşın DGM'lerinde sürmekte olan davalar sırasında "kendisine veya onun namına tebligat yapılacak kimselere tebligat yapılamaması hallerinde tebligat, işin ivediliğine göre basın ve radyo vasıtasıyla yapılabilir" (2845 sayılı yasa m. 21).

Keskin, 2845 sayılı yasa da yer alan düzenlemenin, koşul olarak sadece ivediliği aradığını belirtirken, 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'na benzer bir düzenleme getirdiğini de vurgulamaktadır⁵⁰. Söz konusu ikinci yasanın 52. maddesi hükmü, işin ivediliği koşuluyla, savaş halinde tebligatın basın ya da radyo aracılığıyla yapılabileceğini belirtmektedir.

II. Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Uygulanan Usulün, Genel Muhakeme Kurallarından Ayrıldığı Noktalar. 1 Aralık 1992'den sonra.

1. Sorgu ve İfade Alma Bakımından Sınırlama

İfade ve sorgu, muhakemenin çeşitli aşamalarında söz konusu olan kavramlardır. "İfade, suçlanan kişinin kolluk görevlileri ya da savcı önünde yaptığı açıklamalardır. Sorgu ise böyle bir kişinin yargıç önünde açıklamalarda bulunmasıdır⁵¹.

İfade ve sorgu kurumları yukarıda belirtildiği gibi mahkemenin her aşamasında söz konusu olduklarından, önsoruşturma başlığı altında yapılmış olan açıklamalar soruşturma bakımından da geçerli olacaktır.

2. Müdafiden Yararlanma

3842 sayılı yasa ile, kişilere, soruşturmanın her aşamasında müdafinin yardımından yararlanma hakkı tanınmıştır.

⁴⁹Keskin, a.g.e. s. 107.

⁵⁰Keskin, O.K.; a.g.e. s. 107.

⁵¹Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 4.

Ancak 3842 sayılı yasanın 31. maddesi gereği, CMUK'nun 135. maddesi sorsoruşturma sırasında taraf aleniyeti ve dosyanın incelenmesi hakkının kural olması nedeniyle müdafinin dosyayı incelemesine ilişkin yeni düzenleme hariç diğer yenilikler ve iyileştirmeler ne yazık ki uygulanamayacaktır.

Önsoruşturma ile ilgili açıklamalar sırasında belirtildiği gibi yeni haliyle CMUK m. 136'da öngörölmüş olan, soruşturma'nın her safhasında müdafiden serbestçe yararlanma hakkı, barolar tarafından müdafî atanması (CMUK m. 138), müdafî atamasında birden çok kişiye aynı müdafîin hizmet vermesi (CMUK m. 142) ve tutuklu ile müdafîin vekâletname aranmaksızın, her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilmesi ve yazışma gizliliğinin sağlanmasına (CMUK m. 144) ilişkin düzenlemeler uygulama alanı bulamayacaktır⁵².

KORUMA ÖNLEMLERİNDEN TUTUKLAMA VE YAKALAMA

I. Tutuklama

3842 sayılı yasanın 31. maddesi açıkça, DGM'lerinde yapılacak yargılamalarda ve bu mahkemelerin görev alanına giren suçların soruşturma sırasında CMUK'nun 104. maddesinin yeni haliyle uygulanamayacağını belirtmektedir. Anılan durumlarda 104. madde eski biçimiyle uygulanacaktır.

Tutuklamanın bir koruma önlemi olması, orantılılık ilkesini de beraberinde getirmektedir. Öğretide mutlak kabul gören orantılılık ilkesi 3842 sayılı yasanın getirdiği yenilikler paketi içinde 104. maddenin yeni biçimine dahil olmak suretiyle pozitif bir nitelik kazanmıştır⁵³ (CMUK m. 104/son). Tutuklama yerine daha hafif bir koruma önlemi ile aynı amaca ulaşılabilecekse tutuklama yoluna gidilmemesine ilişkin düzenlemenin DGM'leri bakımından pozitif bir kaynağı bulunmayacaktır.

Tutuklama nedenlerinin sayıldığı 104. maddenin hem eski hem de yeni biçimiyle uygulanacak olması nedeniyle artık hukukumuzda iki ayrı grup halinde tutuklama nedenleri söz konusudur⁵⁴.

İki ayrı grup halinde tutuklama nedeni bulunmasının doğal sonucu olarak 104. maddenin eski üçüncü bendi DGM'leri bakımından varlığını koruyacak ve madde metninde yer alan "Devlet veya hükümet nüfuzunu kıran" gibi belirsiz olan ve istisnai bir koruma önlemini uygulamada kural haline getirmeye yol açabilecek düzenlemeler DGM'leri bakımından dikkate alınmaya devam edilecektir. Bunun doğal sonucu olarak, 104. maddenin eski hali bakımından öğretî ve uygulamada dile getirilmiş tüm eleştiriler güncelliğini koruyacaktır.

3842 sayılı yasanın 31. maddesi açık hükmü nedeniyle DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulanamayacak bir diğer madde ise CMUK m. 106'dır. 106. madde yeni haliyle bir "tutuklama yargılaması" öngörmektedir. Bundan önceki

⁵²Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 30-31 (aynı görüşte bkz. Toroslu, N.; a.g.m, s. 23)

⁵³Yurtcan, CMUK Değişiklikleri, s. 20.

⁵⁴Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 17.

düzenlemede sadece bir sorgu ile hüküm verilirken artık savcı ve müdafinin de kaulmasıyla yapılan bir yargılama söz konusudur⁵⁵.

Aynı 31. madde, CMUK m. 108'in de yeni biçimiyle uygulanmasına engeldir. Gıyabi tutuklamanın vicahiye çevrilmesini öngören 108. madde⁵⁶, müzekkere üzerine tutulan sanığın, en yakın sulh yargıcı önüne getirmek için gerekli süre hariç 24 saat içinde yargıç önüne çıkarılacağı ve tutmanın devam edip etmeyeceğine karar verileceğini belirtmektedir. Yeni düzenlemede yargıç önüne çıkartma süresi 48 saatten 24 saate inmiştir. Ancak 3842 sayılı yasanın 31. maddesi ve DGM'leri bakımından süreleri düzenleyen 30. maddesinin varlığı, hükmün bu haliyle DGM'leri bakımından uygulanmasına engel olacaktır. Söz konusu 30. madde uyarınca DGM'lerinin görev alanına giren suçlardan ötürü tutuklanan kişiler, "tutuklama ve yakalama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok 15 gün içinde hâkim önüne çıkarılır". Yine 30. maddeye göre, bu son süreler olağanüstü hâl ilan edilen bölgelerde tutuklanan kişiler bakımından iki kat olarak uygulanır.

108. madde de 106. madde bakımından söz konusu olan değişiklik benzeri bir değişiklik yaşamış ve yargılama fikrini bünyesine ithal etmiştir⁵⁷. Söz konusu yeni düzenleme de DGM'lerinde uygulanmayacaktır.

Diğer önemli fark, tutuklama süreleri bakımından yaşanacaktır. 3842 sayılı yasanın 7. maddesiyle Türk hukukuna kazandırılmış bir yenilik olan⁵⁸ süre sınırlamaları DGM'leri bakımından söz konusu olamayacaktır. Mülga 110. madde yeni haliyle 6 aylık ve iki yıllık iki süre benimsemiştir. Bunun dışında, belirtilen süreler sonunda kamu davası açılmamış ya da hüküm tesis edilmemiş ise kanunda belirtilen cezasının alt sınırı yedi seneye kadar hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren suçlarda tutuklama kalkar. Kanunda belirtilen alt sınırı yedi seneyi aşan hürriyeti bağlayıcı ceza ve ölüm cezası gerektiren suçlarda yargıç, tutuklama nedeni, delillerin durumu veya sanığın şahsi haline bakarak tutukluluğun devamı hakkında karar verecektir.

Uygulamada çok uzun bir süre tutuklu kalmakla birlikte, tutuklulukta geçen süreden daha kısa süreli bir cezaya mahkûm olan ya da, hakkında kamu davası dahi açılmayan kişilerin varlığı karşısında bu sınırlama son derece önemlidir⁵⁹. Ancak söz konusu hükümler de DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulanmayacaktır. DGM'lerinde süresiz tutuklamalar söz konusu olmaya devam edecektir.

II. Yakalama

Yakalama bakımından gerçekleştirilen yeni düzenlemeler, 3842 sayılı yasanın 30 ve 31. maddeleri açık hükümleri nedeniyle DGM'leri bakımından uygulanamayacaklardır.

⁵⁵Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 17.

⁵⁶Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 17.

⁵⁷Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 18.

⁵⁸Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 19.

⁵⁹Toroslu, a.g.m. s. 18.

31. madde, istisna kapsamına CMUK m. 128'i de katmakta, 30. madde ise DGM'leri için özel süreler düzenlemektedir⁶⁰.

Yakalama, yargıç kararı olmadan kişi özgürlüğünün kısıtlanmasıdır⁶¹. Bu nedenle gecikmeksizin, yakalananın yargıç önüne çıkartılması gereklidir. CMUK m. 128, yeni biçimiyle, yakalanan kişilerin sayısını üçten az olması durumuyla ilgili olarak eskiden de kabul edilen 24 saatlik sınırı benimsemeyi sürdürmektedir. Bununla birlikte, üç ve daha fazla sayıda kimsenin iştirakiyle işlenen toplu suçlarda delillerin toplanmasındaki güçlük veya fail sayısının çokluğu ve benzeri nedenlerle Cumhuriyet savcısı bu sürenin dört güne kadar uzatılması yönünde yazılı olarak bir emir verebilir. Soruşturma bu sürede sonuçlandırılmazsa Cumhuriyet savcısının talebi ve sulh hakiminin kararı ile sekiz güne kadar uzatılabilir.

1992 değişikliği öncesinde üç veya daha fazla kişinin iştirakiyle işlenen suçlarda Cumhuriyet savcısının veya gecikmesinde zarar görülen durumlarda sulh yargıcının yazılı emriyle bu süre onbeş güne kadar uzatılabiliyordu. Takdir, öncelikle Cumhuriyet savcısının⁶².

DGM'lerinde uygulanan süreler 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlar (üç ya da daha fazla kişi tarafından işlenen) bakımından onbeş gündür. Yakalananların en geç bu süreler içinde yargıç önüne çıkartılması gereklidir. Yani DGM'leri bakımından süre uzatımı Cumhuriyet savcısı ya da her hangi bir başka⁶³ makamın iznine bağlanmamıştır. Bunun yanı sıra CMUK m. 128'de arandığı biçimiyle, "delillerin toplanmasındaki güçlük" gibi durumların varlığı da aranmamaktadır.

Keskin, kitabını yazdığı döneme kadar olan uygulamayı değerlendirmektedir. Toplu işlenen suçlar bakımından, gerekmediği halde, Cumhuriyet savcılığında yazılı izin alma yoluna gidilmektedir. Bu talep karşısında izin verilmemişse, zabıta kendiliğinden süreyi uzatamamaktadır. Bu talep karşısında Cumhuriyet savcısı uzatma emri verirse, zabıta artık süreyi uzatmaktan çekinemez⁶⁴.

Keskin'in ifadesinden, Cumhuriyet savcısı tarafından süre uzatılması yolunda bir emir çıkması halinde, zabıta bakımından emirde yer alan süre kadar bir uzatma zorunluluğunun bulunduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak, Cumhuriyet savcıları kesin süre vermemektedirler. Aksi görüşün kabulü halinde, hakkında başlangıçta varolan şüphenin sonradan ortadan kalktığı kişilerin, sırf uzatılan süre tüketilmediği için gözaltında tutulmaya devam etmeleri sonucu doğar ki bu durum koruma önlemlerinin doğasıyla bağdaşmaz ve bir zulüm hali teşkil eder.

2845 sayılı yasanın 16. maddesi uyarınca, Anayasa'nın 120. maddesine uygun olarak olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde 48 saatlik ve onbeş günlük süreler iki katı olarak uygulanır.

⁶⁰Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 24.

⁶¹Toroslu, a.g.m, s. 15.

⁶²Keskin, a.g.e, s. 98.

⁶³Keskin, a.g.e, s. 99.

⁶⁴Keskin, a.g.e, s. 101.

3842 sayılı yasa ile gerçekleştirilen çok önemli bir değişiklik de CMUK m. 128/f. 4 bakımından söz konusu olmaktadır. "Yakalama süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine veya yakalama işlemine karşı, yakalanan kişi veya müdafii veya kanuni mümessili veya birinci veya ikinci derecede kan hısmı veya eşi hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh hakimine başvurabilirler. Sulh hakimi, incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhal veya nihayet yirmidört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır."

Aynı kişi bakımından ardi ardına yakalama yapılmasının yarattığı haksızlıkların önüne geçilmesinin gerekliliği göz önüne alındığında çok önemli bir adım olan ve aynı maddenin son fıkrasında yer alan yeni düzenleme, yakalama için öngörülmüş sınır sürelerinin dolması ya da yargıç kararıyla serbest kalan kişi hakkında, yakalamaya konu olan fiil ile ilgili yeni ve yeterli delilin varlığı ile Cumhuriyet savcısının bu yönde kararı olmadan yeniden yakalama söz konusu olamaz. Anılan koşullar alternatif değildir, yani bu koşulların tümünün birlikte gerçekleşmesi gerekir. 3842 sayılı yasanın 31. maddesi hükmü gereği yenilikler de DGM'leri bakımından uygulama alanı bulamayacaktır.

CMUK değişik m. 128 gereği, yargıç önüne çıkartılan yakalananın istemesi halinde, müdafii de sorguyla hazır bulundurulabilir.

CMUK'nun yeni 135. maddesinin 3 numaralı bendi uyarınca, yakalananın, yakınlarından istediğine yakalandığını duyurabileceği söylenir. Bu iki düzenleme de DGM'lerinin görevine giren suçlar bakımından uygulama alanı bulamayacaktır.

SONUÇ

Doğrudan Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlar bakımından adalet mekanizmasının işleyişine hız kazandırmak ve isabetli hükümlere ulaşmak kaygısıyla benimsenmiş olan DGM'lerinde uygulanan yargılama usulünün, genel yargılama usulünden ayrıldığı ana noktalar yukarıda dile getirilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda değinilmiş olan bir konuyu burada da yinelemekte yarar vardır. Bir yasanın, belli bazı suçlar bakımından belli bir tarihe kadar geçerli olan hali diğer suçlar bakımından ise bu tarihten sonra içerdiği düzenlemeler aynı hukuk düzeni içinde aynı anda varlığını sürdürüyor ve uygulanıyorsa, yukarıda da vurgulandığı biçimiyle "uygulanabilir mülga hükümler" söz konusudur. Bu durumu teknik olarak açıklamak zordur. Öte yandan yasama organını, reform olarak nitelendiren son CMUK değişikliklerini yapmaya iten insan hakkı ihlalleri esas itibarıyla siyasi suçlar bakımından söz konusu iken, ağırlıklı olarak siyasi suçlara bakan DGM'lerinde görülecek davalarda bu iyileştirmelerin uygulanamayacak olması düşündürücüdür.

Bu mahkemelerin kuruluşunda etkili olan temel kaygılar "hız" ve "isabet yüksekliği"dir. Bu iki amaca ulaşılması bakımından tek yol uzmanlık mahkemelerinin kurulması değildir. Yukarıda da tartışıldığı gibi, zengin bir önsoruşturma şemasının benimsenmesi, söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi bakımından büyük öneme sahip olacaktır. İlk soruşturma aşaması, iyi işlemediği gerekçesiyle 1985 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bir kurumu iyi işlemediği için yürürlükten kaldırmaktansa onu islah etmeye çalışmak daha doğrudur. "Zengin" ve verimli bir önsoruşturma sistemi, sağlıklı, hızlı, isabetli bir ceza muhakemesinin anahtarı olabilir. DGM'lerinin varlığı konusunda

israr edilebilir. Ancak bu durum muhakeme şemasının verimli ve zengin bir yapıya kavuşturulmasına da engel teşkil etmemelidir.

Doğrudan Devletin iç ve dış güvenliğine yönelmiş suçların gerektirdiği uzmanlığın bir sonucu olarak mahkeme heyetinde asker üye bulunması savunulabilirse dahi sadece rutin askeri cezai davalarla ilgilenmiş bir asker hukuk adamının deneyiminin, ağır ceza mahkemesi düzeyinde seyreden, kişi haklarıyla son derece ilgili bir yargılamada yeterli olacağını söylemek kolay değildir.

Yer yer 1402 sayılı yasaya, tebligat bakımından ise Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanununa benzer düzenlemelerin tercih edilmiş olması da dikkat çekicidir. Müdafiler bakımından getirilmiş katı hükümler ya da duruşmanın düzen ve disiplininin sağlanması bakımından benimsenmiş olan hücre cezasının varlığı dikkat çekicidir.

Kanımca, Devlet Güvenlik Mahkemelerine kalıcı bir çözüm gözüyle bakmaktansa bu tür mahkemelerin varlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar, genel mahkemelerin işleyişinin hızlandırılması yollarının da araştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

I. Genel Kaynaklar

Erem, Faruk; **Ceza Usulü Hukuku**, Genişletilmiş 2. bası. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no: 231, 1968.

Kunter, Nurullah; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 9. bası. İstanbul: Beta Yayınevi, 1989.

Yurtcan, Erdener; **Ceza Yargılaması Hukuku**, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. bası. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları no: 99, 1991

II. Özel Kaynaklar

Keskin, O. Kadri; **Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Yapısı, Görevleri ve Yargılama Usulleri**, (y.y): Kazancı Hukuk Yayınları no: 59, 1987.

Yurtcan, Erdener; **CMUK, Ceza Yargılaması Hukuku 1992 Değişiklikler**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları no: 123, 1993.

III. Makaleler

Erem, Faruk; "Susma Hakkı", **Yargıtay Dergisi**, Cilt: 18, Temmuz-1992, Sayı: 3, s. 296-299.

Toroslu, Nevzat; "Ceza Muhakemesinde Yapılan Son Değişiklikler", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 14-1992'den Ayrı Bası, Ankara: DİE Matbaası, 1993.

Vitu, André; "Une Nouvelle juridiction d'exception: la Cour de sureté de l'Etat, Revue de Science criminelle et de Droit pénal comparé, Nouvelle Série, Tome 19, Année-1964, Paris.

IV. Hukuki Görüş

Keyman, Selahattin; Özgen, Eralp; Toroslu, Nevzat; "Uzmanlık Mahkemeleri", Ankara Barosu Dergisi, sayı: 1978-5, Yıl: 35, s. 816-820.